Novitates Theriologicae, Pars 15: 199–201 (2022)
Українське теріологічне товариство НАН України

Зоя Ходикіна — дослідниця степових гризунів та їхніх ектопаразитів

Ігор Загороднюк

Національний науково-природничий музей НАН України (Київ)
e-mail: zoozag@ukr.net; orcid: 0000-0002-0523-133X

***Zagorodniuk, I.* Zoya Khodykina, a researcher of steppe rodents and their ectoparasites.** — An essay about a researcher whose scientific career took place entirely in the Laboratory of Ecology of Kyiv State University ('Kryshtal's Laboratory'). Zoya Khodykina began her research in 1953 in the Striltsivsky steppe (collection of the Zoological Museum of Kyiv University). Later, from 1960 to 1983, her scientific work was devoted to the participation of muroid rodents and gamasid mites in natural foci of tularaemia in the steppe of Crimea. Her dissertation (1972) was entitled 'Ecological and faunal survey of rodents and their ectoparasites of the steppe of Crimea in connection with their possible role in the functioning of natural foci of tularemia.' She authored at least 21 scientific papers on this topic.

Біографічні деталі

Ходикіна Зоя Степанівна народилася близько 1925 р. (точніші дані про дату та місце народження не відомі). Відомий період її життя пов'язаний з Києвом і роботою у Київському університеті, власне з Лабораторією екології, відомою як «Лабораторія Кришталя»[1].

У Лабораторії вивчала кліщів та гризунів і їхню роль у функціонуванні природних вогнищ туляремії. У Лабораторії екології КДУ З. С. Ходикіна працювала у 1960–1990-х рр. [Ймовірно, до того працювала в лабораторії токсикології під кер. Дятлової; ці дві лабораторії злили в одну на поч. 1960-х рр.]. У 1972 р. захистила в Інституті зоології АН УРСР (Київ) кандидатську дисертацію. На пенсії з початку 1990-х рр. Проживає в Києві (останній контакт автора з дослідницею у 2015 р.).

Рис. 1. Зоя Ходикіна. Фото 1963 р., з архіву Зоомузею КНУ (отримано від М. Біляшівського 23.07.2014), редаговано.

[1] Відомо, що в Лабораторії велися «дослідження кровосисних та синантропних комах, котрі проводили тут Н. Г. Дашкіна, Д. Б. Царичкова, В. П. Шеремет, З. С. Ходикіна, ...» (Українське ентомологічне товариство в 1950–1970-і роки; online: https://bit.ly/3I8ZDMD).

Ключові доробки в галузі теріології

Дисертаційне дослідження Зої Степанівни — «Еколого-фауністичний нарис гризунів та їхніх ектопаразитів степового Криму у зв'язку з можливою їх роллю у підтримці природного вогнища туляремії». Цю роботу захищено 1972 р. в Києві (правдоподібно в ІЗАН). Як ця, так і всі інші відомі її публікації стосувалися степових популяцій гризунів та їхніх ектопаразитів (гамазових кліщів) з особливою увагою до природних осередків туляремії.

Відома 21 її публікація, з яких 13 — суто паразитологічні, присвячені гамазовим кліщам (Андрющенко *et al.* 2005). Очевидно, що тематика досліджень визначалася задачами Лабораторії екології КНУ. Багато часу дослідниця працювала по закритих темах, пов'язаних з паразитоценозами, тому далеко не всі праці нам відомі. Період публікацій відомих праць — 1960–1983 рр. Серед них дотичними до теріології є такі:

«До питання фауни гамазових кліщів Кримського вогнища туляремії» (рос.) (Ходыкина 1960), «Сезонні зміни видового складу бліх та їх чисельності на мишовидних гризунах Криму» (Ходикіна 1963), «Сезонні переміщення дрібних гризунів у степовому Криму» (Ходикіна 1964), «До екології мишівки степової (*Sicista subtilis*) Криму» (рос.) (Ходыкина 1965), «Екологія деяких видів бліх гризунів степового Криму» (Ходикіна 1973), «Ектопаразити домової миші (*Mus musculus hortulanus* Nordman) у степовому Криму» (рос.) (Ходыкина 1978); «Миша курганцева степового Криму» (рос.) (Ходыкина 1983). Найцитованішими з них є статті про мишівок Криму (1965).

Дослідниця збирала колекції, які виявлено автором в ЗМКУ: тут є 36 екз. 6 видів гризунів, зібраних влітку 1953 р. у Стрільцівському степу (3 *Sicista*, 1 *Spalax*, 3 *Mus*, 1 *Sylvaemus*, 15 *Cricetulus*, 6 *Cricetus*, 7 *Microtus*). З цього випливає, що дослідниця активно співпрацювала з тодішнім директором і по суті головним зоологом цього заповідника Г. Модіним на організованому ним біостаціонарі, де проводили свої дослідження й інші київські науковці (напр. Л. Смогоржевський, В. Абелєнцев, В. Самош та ін.).

Останні публікації дослідниці датовані 1982–1983 рр. і присвячені гіперпаразитизму мікроспоридій у бліх (спільно з П. Кілочицьким, 1982) та екології миші курганцевої у степовому Криму (1983).

Рис. 2. Зоя Степанівна Ходикіна у старшому віці; фото 1986 р. (напевно з останніх років роботи в КНУ), з архіву Зоомузею КНУ (отримано від М. Біляшівського 23.07.2014), редаговано.

Чесноти, захоплення, суспільна робота, відзнаки

Дослідниця вела замкнене життя й уникала будь-яких контактів. При зборі відомостей з історії досліджень автору вдалося лише раз поговорити з нею за сприяння старших колег, які з нею колись працювали (Ж. Розора)[1]. Щоправда, ті самі колеги повідомили, що вона й раніше ніколи нікого до себе не пускала і завжди вела усамітнений спосіб життя.

Відомо також, що мати З. Ходикіної була ученицею композитора Кирила Стеценка (1882–1922) і сім'я мала непогану бібліотеку, в якій, зокрема, було й подароване К. Стеценком давнє видання «Євангелія» (М. Біляшівський, особ. повід.), яке у 2000-х передане до Музею Гончара.

Література

Андрющенко, Ю. А., Н. А. Багрикова, И. В. Довгаль, И. Л. Евстафьев, С. А. Карпенко, [*et al.*]. 2005. *Природа Сивашского региона и влияние на нее человека (состояние изученности и библиография).* Wetlands International, Киев, 1–232. ISBN 9058829537

Ходыкина, З. С. 1960. К вопросу о фауне гамазовых клещей Крымского очага туляремии. *В кн.: Проблемы паразитологии. Труды III научной конференции паразитологов УССР*. Киев, 373–374.

Ходикіна, З. С. 1963. Сезонні зміни видового складу бліх та їх чисельності на мишовидних гризунах Криму. *Збірник наукових праць аспірантів (природничі науки).* Вид-во КДУ, Київ, 63–68.

Ходикіна, З. С. 1964. Сезонні переміщення дрібних гризунів у степовому Криму. *Вісник Київського університету*, № 6: 137–140.

Ходыкина, З. С. 1965. К экологии степной мышовки (Sicista subtilis) Крыма. *Вісник Київського університету*, № 7: 120–124.

Ходикіна, З. С. 1973. Екологія деяких видів бліх гризунів степового Криму. *В кн.: Паразити, паразитози та шляхи їх ліквідації. Випуск 2.* Наукова думка, Київ, 104–108.

Ходыкина, З. С. 1978. Эктопаразиты домовой мыши (Mus musculus hortulanus Nordman) в степном Крыму. *Первый Всесоюзный съезд паразитоценологов: тезисы докладов. Ч. 2*. Полтавский гос. пед. институт. Наукова думка, Киев, 120–121.

Ходыкина, З. С. 1983. Курганчиковая мышь степного Крыма. *В кн.: Грызуны: Материалы VI Всесоюзного совещания.* Ленинград, 348–349.

Загороднюк, І. **Зоя Ходикіна — дослідниця степових гризунів та їхніх ектопаразитів.** — Нарис про дослідницю, наукова кар'єра якої цілком пройшла в лабораторії екології Київського державного університету («Лабораторії Кришталя»). Зоя Ходикіна почала свої дослідження 1953 р. у Стрільцівському степу (колекції Зоологічного музею КНУ). Згодом, з 1960 по 1983 рр. її наукові праці були присвячені участі мишовидних гризунів та гамазових кліщів у природних вогнищах туляремії на території степового Криму. Її дисертація (1972) мала назву «Еколого-фауністичний нарис гризунів та їхніх ектопаразитів степового Криму у зв'язку з можливою їхньою роллю у підтримці природного вогнища туляремії». Дослідниця є автором принаймні 21 наукової праці за цією тематикою.

[1] Неодноразові телефонування у 2018–2021 рр. були безрезультатними, проте телефонна служба 2021 р. підтвердила, що номер дійсно записаний на її ім'я і регулярно оплачується.